

Наталія ПУШКАР
Олексій ЗЛАТОГОРСЬКИЙ
(Луцьк)

«СКРОМНИЙ ДАР» – ПАМ'ЯТНИК ГЕРОЯМ ВІЙНИ 1812 РОКУ

Історія ця почалася з каменя. Як у пісні – «між кам'яних гілок кам'яні птахи співають», – музику цього каменя супроводжують зображення пісочного годинника і крилатої коси смерті. А ще є написи та віршовані тексти. На лицевому боці накреслено: «Во Славу и Память Россійскимъ Героямъ, положившимъ жизнь свою во брани за Отечество въ 1812, 1813 и 1814 годахъ». На зворотньому: «Победы Русскихъ: 1812 г.

Полоцьк – Августа 6
Бородино - Августа 26
Ярославецъ – Октября 19
Красное – Ноября 5
Березино – Ноября 14
1813 г.

Кацбахъ – Августа 16
Кульмъ – Августа 17
Лейбцигъ – Октября 3
1814 г.

Монъ-Мартръ – Марта 18,
А 19 того жъ м-ца удался Парижъ».

На одній бічній грані:
«Герои! Темъ возвеселитесь,
Что насъ съ Европою спасли.
А вы, живущіе, стремитесь,
Чтобы такую жъ честь нашли».
На другій грані:
«За верность, за труды, отвагу
Ихъ наградила Россійскій царь –
А братья отъ себя въ награду
Сей скромный здесь приносятъ даръ» [1].

Автор проекту цього пам'ятника – луцький дворянин Нарушевич, можливо, з тих небагатьох поляків-учасників Вітчизняної війни 1812 року, які перебували на службі у складі російської армії. Нині важко стверджувати, коли саме і з якого дива Нарушевич вирішив виготовити пам'ятний знак у вигляді каменя з символічними написами. Можливо, як пам'ять про загиблих однополчан та як нагадування для нащадків.

Треба думати, пам'ятний камінь було виготовлено і встановлено Нарушевичем на власній садибі ще у першій половині XIX століття, де він і простояв свою першу сотню років.

Відлік другої сотні почався з перенесення каменя до Волинського краєзнавчого музею, спочатку до фондосховища, а далі й до експозиції. Розміри пам'ятника – 68 х 32 см дозволяють експонувати його у розділі, присвяченому подіям Вітчизняної війни 1812 року.

Родина Нарушевичів відома на Волині з XV століття; один з найвизначніших її представників – Адам-Станіслав (1733 - 1796), луцький католицький єпископ від 1790-го року, польський поет та історик, автор семитомної історії Польщі. Спадкоємцем садиби Нарушевичів у Луцьку, а на ній і каменя-пам'ятника став Станіслав Добровольський, онук Нарушевича-воїна. Архівні джерела повідомляють, що під час підготовки до святкування в місті 100-річчя Вітчизняної війни 1812 року камінь оглянув тодішній луцький голова і визнав його непридатним для помпезної дати через скромність у виконанні. «У повітовому місті Луцьку пам'ятників Вітчизняної війни 1812 року немає; камінь з надписами, що на садибі С. Добровольського, не є пам'ятником. Міський голова – Г. Скарлов», – знаходимо такий запис у матеріалах Волинського обласного архіву [2].

Про дивний камінь на садибі Добровольського згадує у своїй невеликій розвідці луцький краєзнавець початку XX ст. Олексій Мер дер [3]. Садиба Добровольського була розташована в другій частині Луцька, «в кварталі, обра-зуюмом шоссе, парадним плацом, улицями Больничной и

Грязной...». «Шоссе» – це Києво-Брестська дорога, тобто теперішня вулиця Лесі Українки, «Парадний плац» – площа перед Троїцьким собором, «Больничная» – Кривий Вал, а «Грязная» – Богдана Хмельницького [4].

Ми могли б ще довго кружляти навколо цих скупих даних про рід Нарушевичів-Добровольських, але несподівано з'ясувалося, що у місті проживає нащадок цього роду – Світлана Іванівна Лабай. Вона й розповіла про свого діда Жоржа Добровольського. На відміну від свого давнього предка, під час Першої світової війни він воював у польських легіонах супроти росіян. Дослужився до офіцерського чину, але травмував ногу і мусив залишити військо. Родина його, окрім садиби в Луцьку, мала тоді маєтності у Рожищі Луцького повіту та у Польщі.

Волинь у 20-30-ті роки XX століття перебувала у складі Речі Посполитої. У 1920-х роках проводилася парцеляція – аграрна реформа, що передбачала поділ ґрунтів великих власників. Уряд викупляв частини цих ґрунтів за встановленою спеціальними комісіями ціною. І не завжди ціни відповідали реальній вартості. Особливо активно проводилася ця реформа у Луцькому повіті. Погіршила становище Добровольських і світова економічна криза, що призвела до спаду цін на сільськогосподарські товари, збільшення податків і ставок кредитів. Можливо, неспроможність виплатити взятий під заставу кредит і стала причиною того, що родина втратила свої волинські маєтності. Це було важким ударом для глави сімейства, згаданого вище Станіслава Добровольського – він заподіяв собі смерть. А що ж Жорж? Окрім фінансових невдач, протягом багатьох років його переслідували сильні болі у нозі, які змусили його вживати морфій. З морфію в ті роки починали свій «герністерний шлях» наркомани. Життя стало гнітити Жоржа, як в'язниця, до якої присудив себе сам, тому в тридцять років він подався у Польщу, де мешкала сестра. Там і залишився, там знайшов нову сім'ю. Як людині, що пливе темної ночі супроти течії, йому не вистачило орієнтирів, аби точно вирахувати, куди ж його заносить.

Під час війни 1939-1945 років його луцька сім'я залишилася без підтримки. І досі в родинних колах зберігаються перекази про те, як у голодні роки перша дружина Жоржа Ольга вимінювала на хліб сімейні реліквії, старовинні картини з портретами родичів у рамах, антикваріат та колекцію живопису

Світлана Іванівна побачила камінь в одному із залів Волинського краєзнавчого музею і запросила до розмови. А нам пригадався вислів Шопенгауера: «Історія – це безперервний і неспокійний сон поколінь людей, у сні бувають повторювані форми, і немає нічого іншого, окрім форм». Такою «формою» для родини Нарушевичів-Добровольських став цей камінь-пам'ятник. Він зберігся, аби і ми дізналися про його історію.

1. Фонди ВКМ. – Р3-1388.

2. Державний архів Волинської області. – Ф.3, оп.1, спр.990, л. 7 зв.

3. Мердер А. Малоизвестный монумент / А. Мердер // Фонди ВКМ. – ДМ-6444.

4. Пушкар Н.Ю. Найстаріший монумент / Н. Ю. Пушкар // Вісник. – 1999. – 28 січня.